

С.І. Корнага

ЛІКУВАННЯ ХВОРИХ НА ТУБЕРКУЛЬОЗ ЛЕГЕНЬ У ПОЄДНАННІ ІЗ СЕРЦЕВО-СУДИННОЮ ПАТОЛОГІЄЮ

Тернопільський державний медичний університет ім. І.Я. Горбачевського

Наведено результати лікування 212 хворих на туберкульоз легень у поєднанні зі серцево-судинними захворюваннями (ІХС, ГХ, ВСД/НЦД), а також ускладненнями – ХЛС, міокардіопатією.

Ключові слова: туберкульоз легень, серцево-судинні захворювання, побічні реакції, лікування.

Туберкульоз є найпоширенішою хворобою, яка посідає перше місце за смертністю серед людей від інфекційної патології. До того ж, додаються все нові проблеми, пов'язані з частими ускладненнями, супровідною патологією [1, 2]. У хворих старшого віку туберкульоз легень часто поєднується з ішемічною хворобою серця (ІХС), гіпертонічною хворобою (ГХ), що є причиною низької ефективності лікування через погану переносність проти-туберкульозних препаратів [3, 4]. Питання поширеності та особливостей перебігу серцево-судинної патології у хворих на туберкульоз легень на сучасному етапі вивчено недостатньо. Загалом, проблема туберкульозу легень у поєднанні із супутньою, зокрема, кардіоваскулярною патологією, є доволі актуальною і потребує подальшого дос-теменного вивчення. Основною метою нашого дослідження було з'ясувати переносність АМБП і ефективність лікування у хворих на туберкульоз легень в залежності від серцево-судинної патології.

Пацієнти і методи

З проаналізованих 12 470 медичних карт стаціо-нарних хворих, які знаходились у стаціонарі обласного протитуберкульозного диспансеру за останнє десяти-річчя, туберкульозом легень страждало 6880 (55,17 %) хворих. У хворих на туберкульоз легень ускладнення і супровідні захворювання з боку кардіоваскулярної си-стеми спостерігались відповідно у 26,52 і 11,42 % пацієнтів.

Аналізу піддано 212 хворих на туберкульоз легень у поєднанні з серцево-судинними захворюваннями (ІХС, ГХ, ВСД/НЦД) і ускладненнями (ХЛС, міокардіопатія) та

212 пацієнтів без супутньої серцево-судинної патології, які були репрезентативні за віком, статтю, типом тубер-кульозного процесу і клінічною формою туберкульозу легень. АМБТ проводилася згідно сучасних вимог, відпо-відно до I, II та IV категорій. Всебічне клініко-рентгено-логічне, лабораторне та інструментальне обстеження проводилося в перші дні перебування хворих у стаціо-нарі та в динаміці. Цифровий матеріал піддавали статисти-чній обробці з вирахуванням показника достовір-ності.

Результати досліджень та їх обговорення

У структурі хворих (табл. 1) переважали пацієн-ти чоловічої статі (73,58 %), віком понад 50 років (57,55 %); мешканці села (73,11 %). Отже, у меш-канців села чоловічої статі найчастіше констато-вано поєднання туберкульозу із серцево-судин-ною патологією, що слід пояснити недбайливим ставленням до свого здоров'я, вживанням алко-голю та палінням. У них же туберкульозний про-цес у 74,5 % випадків був поширеним і деструк-тивним.

Із 212 пацієнтів порожнини розпаду були у 158 (74,53 %), МБТ виділяли 145 (68,40 %) хворих на туберкульоз легень у поєднанні із серцево-судин-ною патологією.

Скарги і об'єктивні симптоми з боку серцево-судинної системи, що виникли під час хіміотерапії, наведені в таблиці 2. Скарги і об'єктивні симпто-ми з боку серцево-судинної системи у хворих на туберкульоз легень і супутню серцево-судинну патологію спостерігались значно частіше, ніж у пацієнтів без такої. Частими скаргами, які виника-ли в процесі хіміотерапії у хворих із супутньою серцево-судинною патологією, були: серцебиття, біль в ділянці серця, біль голови. Вони виникали переважно у хворих на туберкульоз легень у по-єднанні з ІХС, ВСД/НЦД, в загальному у 48,11 %, тобто у кожного другого пацієнта. Своєчасне за-стосування патогенетичних засобів, зокрема кар-діопротекторів метаболічного ряду (тіотриазолін,

ОРИГІНАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Таблиця 1

Структура хворих на туберкульоз легень у поєднанні зі серцево-судинною патологією, %

Показник		ІХС (n=74)	ГХ (n=38)	НЦД/ВСД (n=20)	ХЛС (n=34)	Міокардіо- патія (n=46)	Разом (n=212)
Стать	чоловіки	70,27*	76,32*	65,0	79,41*	76,09*	73,58*
	жінки	29,73	23,68	35,0	20,59	23,91	26,42
Вік	до 50 років	14,86	26,32	75,0	64,71	69,57	42,45
	понад 50 років	85,14*	73,68*	25,0*	35,29*	30,43*	57,55*
Місце проживання	місто	24,32	26,32	30,0	32,35	26,09	26,89
	село	75,68*	73,68*	70,0*	67,65*	73,91*	73,11*
Тип туберкульозного процесу	ВДТБЛ	60,81	71,06	80,0	70,59	69,57	67,92
	РТБЛ	20,27*	23,68*	10,0*	29,41*	21,74*	21,70*
	ХТБЛ	18,92*	5,26*	10,0*	-	8,69*	10,38*
Клінічна форма туберкульозу легень	вогнищевий	2,70	2,63	5,0	-	8,69	3,77
	інфільтративний	33,78*	57,89*	45,0*	52,94*	34,78*	42,45*
	дисемінований	39,19*	34,22*	40,0*	38,24*	45,65*	39,63*
	фіброзно-кавернозний	24,33*	5,26	10,0	8,82*	10,87	14,15*
МБТ	+	71,62	55,26	70,0	73,53	69,57	68,40
Порожнини розпаду	+	74,32	60,53	65,0	85,29	82,61	74,53

Примітка. * – різниця достовірна порівняно з показниками жіночої статі, віком до 50 років, жителями міста, хворими на ВДТБЛ, вогнищевий туберкульоз ($p < 0,05$).

Таблиця 2

Скарги і об'єктивні симптоми, що виникли в процесі хіміотерапії, %

Скарги і об'єктивний симптом	ІХС (n=74)	ГХ (n=38)	ВСД/НЦД (n=20)	ХЛС (n=34)	Міокардіопатія (n=46)	Без супровідної серцево-судинної патології (n=212)
Біль в ділянці серця	32,43*	28,95*	25,0	14,71	17,39	6,60
Серцебиття	35,14*	39,47*	40,0*	23,53*	17,39	8,49
Біль голови	28,38*	31,58*	25,0*	11,76	6,52	4,25
Задишка	16,22*	5,26	-	23,53*	4,35	4,25
Ціаноз	2,70*	-	-	-	-	-
Набряки	5,41*	5,26*	-	8,82*	-	-

Примітка. * – різниця достовірна порівняно з показниками хворих без супутньої серцево-судинної патології ($p < 0,05$).

АТФ, предуктал, мілдронат), чи відміна хіміопрепарату або зменшення його дози дозволило продовжувати призначений режим лікування. У 28 (13,21 %) хворих той чи інший протитуберкульозний препарат був відмінений через виражений побічний ефект з боку серцево-судинної системи. Частіше хворі не переносили ізоніазид, стрептоміцин і офлоксацин. Стрептоміцин негативно впливав на скоротливу здатність міокарда і коронарний кровообіг, особливо у випадку ішемії міокарда. Ізоніазид теж знижував скоротливу здатність міокарда, порушував метаболізм серцевого м'яза і сповільнював внутрішлуночкову провідність, передусім у хворих з міокардіопатією, ХЛС.

В процесі хіміотерапії частіше побічні реакції спостерігалися у хворих з НЦД/ВСД, ІХС, рідше – з міокардіопатією. Загалом, побічні ефекти спостерігалися у 48,11 % хворих на туберкульоз легень у поєднанні з серцево-судинною патологією. Найчастіше побічні реакції виникали при застосуванні ізоніазиду, стрептоміцину, амікацину, фторхінолонів. Все це вимагає особливої обережності при АМБТ хворих на туберкульоз легень у поєднанні з серцево-судинною патологією. При перших ознаках непереносності потрібно своєчасно адекватно адаптувати чи навіть відмінити препарат, застосовувати патогенетичні засоби, передусім кардіопротектори. Недотримання належної обережності, протипоказань до використання ту-

ОРИГІНАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

беркулоstaticчних препаратів при такій складній комбінації недуг може призвести до небажаних наслідків, навіть до інфаркту міокарда.

При призначенні АМБП хворим на туберкульоз легень із супутніми серцево-судинними недугами необхідно керуватися строгим індивідуальним підходом, і лікування повинно проводитися під регулярним клінічним і електрокардіографічним

контролем. Хворим на туберкульоз легень та супровідну ІХС потрібно застосовувати коронаролітики (нітросорбід), а також блокатори β-адренергічних рецепторів (метопролол, бісопролол).

Результати лікування хворих на туберкульоз легень і супутню серцево-судинну патологію приведені в таблиці 3.

Таблиця 3

Ефективність лікування хворих на туберкульоз легень із серцево-судинною патологією, %

Ефективність лікування	ІХС (n=74)	ГХ (n=38)	НЦД/ВСД (n=20)	ХЛС (n=34)	Міокардіопатія (n=46)	Разом (n=212)	Без супутньої серцево-судинної патології (n=212)
Заоення порожнини розпаду	36,36	60,87	61,54	27,59	36,84	40,51*	69,99
Припинення бактеріовиділення	56,66	76,19	71,43	60,0	75,0	65,52*	87,95
Вилікування	52,70	60,53	60,0	47,06	60,87	55,66*	75,94
Неефективне лікування	43,45	39,47	40,0	50,0	39,13	42,47*	28,93
Летальний вислід	3,85	–	–	2,94	–	1,87*	–

Примітка. * – різниця достовірна порівняно з показниками хворих без супутньої серцево-судинної патології (p<0,05).

Як видно з таблиці 3, вища ефективність лікування за даними заоення порожнин розпаду і припинення бактеріовиділення спостерігалася у хворих на туберкульоз легень у поєднанні з ВСД/НЦД, ГХ; найнижча – у пацієнтів з ХЛС. Загалом, результати лікування хворих на туберкульоз легень із супутньою серцево-судинною патологією доволі низькі, заоення порожнин розпаду – у 40,51 %, припинення бактеріовиділення – у 65,52 % випадків, в той час як у хворих без такої патології відповідно у 69,99 і 87,95 %. Це, передусім, зумовлено супутньою патологією і поганою переносністю АМБП.

Висновки

1. Серцево-судинна патологія у хворих на туберкульоз легень спостерігається у кожного десятого пацієнта і має тенденцію до подальшого зростання.

2. Лікування таких хворих складне і потребує особливої обережності при призначенні АМБП і динамічного ЕКГ-контролю. За необхідності слід застосувати своєчасну адекватну корекцію хіміо-і патогенетичної терапії з використанням кардіопротекторів метаболічного ряду.

3. Низькі результати лікування хворих на туберкульоз легень і супутню серцево-судинну патологію зумовлені тяжким загальним станом хворих, віковими змінами і непереносністю АМБП, несвоєчасна корекція лікування може трагічно закінчитись для хворого.

Література

1. Блажко В.І., Ефимов В.В. Хроническое легочное сердце у больных с хроническими обструктивными заболеваниями лёгких: особенности патогенеза и новые возможности лечения // Укр. терапевт. журнал. – 2006. – № 1. – С. 114-118.
2. Особенности интервала QT на ЭКГ у пациентов с различными формами туберкулёза органов дыхания / Ф.М. Мицкевич, Н.В. Куцан, В.Н. Молочко, С.В. Йонина // Проблемы фтизиатрической и пульмонологической служб на современном этапе: Материалы VII съезда фтизиатров Республики Беларусь. – Минск, 22-23 мая 2008 г. – Минск, 2008. – С. 214-216.
3. Погорелов В.М. Особливості патогенезу, перебігу захворювання та лікування хворих з поєднаною патологією: ішемічною хворобою серця і хронічним легенеvim серцем (клініко-експериментальне дослідження): автореф. дис. ... д-ра мед. наук. – Харків, 2003. – 38 с.
4. Особенности ишемической болезни сердца у больных туберкулёзом лёгких / А.Е. Дитятков, А.Э. Радзевич, Н.А. Ситникова, В.А. Тихонов // Проблемы туберкулёза и болезней лёгких. – 2006. – № 1. – С. 42-44.

TREATMENT OF PATIENTS WITH LUNG TUBERCULOSIS IN COMBINATION WITH CARDIOVASCULAR PATHOLOGY

S.I. Kornaha

SUMMARY. The paper presents results of treating of 212 with lung tuberculosis patients combined with

cardiovascular diseases and complications – CLH, myocardiopathy.

Key words: *lung tuberculosis, cardiovascular disease, adverse reactions, treatment.*

Отримано 5.05.2011 р.

© Романенко Т.А., Біломеря Т.А., 2011
УДК 616.921.8-097(477.62)

Т.А. Романенко, Т.А. Біломеря

ІМУНОЛОГІЧНА СТРУКТУРА ДО КАШЛЮКУ НАСЕЛЕННЯ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Донецький національний медичний університет ім. М. Горького,
Донецька обласна санітарно-епідеміологічна станція

Методом ІФА визначено концентрацію протикашлюкових антитіл у населення різного віку, що мешкає в Донецькій області. Встановлено низький рівень імунітету населення. Дітей 6-7-річного віку розцінено як групу ризику. Підтверджено вагомe значення імунітологічного нагляду за кашлюком.

Ключові слова: кашлюк, імунітет, моніторинг, групи ризику.

Проблема зниження захворюваності на кашлюк до рівня, нижчого за 1 випадок на 100 тис. населення, як регламентовано Європейським Регіональним Бюро ВООЗ, для України є актуальною і може бути вирішена шляхом удосконалення вакцинопрофілактики кашлюку та оптимізації епідеміологічного нагляду за ним.

Стеження за станом популяційного імунітету проти вакцинокованих інфекцій є важливим елементом епідеміологічного нагляду на екосистемному рівні, бо воно дозволяє оцінити імунітет за роками, територіями, групами населення, удосконалити вакцинопрофілактику. Що ж стосується моніторингу імунітологічної структури до кашлюку, то в Україні такі дослідження проводяться вибірково і несистематично, хоча вони регламентовані чинним наказом МОЗ України № 441 від 04.07.2006. То ж і у вітчизняній літературі це актуальне питання висвітлюється досить рідко [1, 2].

Мета роботи полягала у вивченні сучасними методами імунітологічної структури до кашлюку населення Донецької області для виявлення вікових груп ризику кашлюкової інфекції.

Матеріали і методи

Методом ІФА, що є рекомендованим ВООЗ і загальноновизнаним для міжнародних досліджень, обстежено 265 осіб, що мешкають у Донецькій області, в тому числі 202 дитини різного віку, 25 підлітків 15-17 років, 38 дорослих віком 18-30 років. В ІФА використовували тест-систему виробництва *Legal Manufacturer: DRG Instruments, Germany*, яка призначена для виявлення антитіл класу Ig G до *Bordetella pertussis toxin* у сироватках крові людини. Результати визначення концентрації імунітоглобулінів були виражені в DU – міжнародних умовних DRG (аббревіатура виробника) одиницях. Рівень протикашлюкового імунітету оцінювали за такими критеріями: 0,0-8,9 DU/мл – серонегативні особи (імунітет відсутній), 9,0-11,0 DU/мл – не захищені від кашлюку особи, 11,1-15,0 DU/мл – слабкий рівень імунітету, 15,1-25,0 DU/мл – середній рівень імунітету, 25,1 DU/мл і вище – високий рівень імунітету.

Результати досліджень та їх обговорення

Рівень імунітету проти кашлюку всього населення характеризувався невисокими показниками: частка серонегативних складала 61,9 % обстежених осіб, незахищеними були 17,4 %, слаб-